

Gender Transformation & Empowerment

**ACAMUNET ANGAKWAPIN ANGIKIRIONOK ITOPATANITAI
NGINA ETAPIT NGAPEDOROSYO ANGITUNGA NOOI A NGABERU
ANAKWAP ANGIKIRIONOK**

ACAMUNET NGINA AYEUNIO ALO MAPUTO

Apaki ngina kitete ngina angapedorosyo angaberu anakwap angikirionok

Akaramajong

Ministry of Gender, Labour and
Social Development (MGLSD)

ELAP ANGITOMON EKARU 2011

**ACAMUNET ANGAKWAPIN ANGIKIRIONOK ITOPATANITAI
NGINA ETAPIT NGAPEDOROSYO ANGITUNGA NOOI A NGABERU
ANAKWAP ANGIKIRIONOK**

ACAMUNET NGINA AYEUNIO ALO MAPUTO

Apaki ngina kitete ngina angapedorosyo angaberu
anakwap angikirionok

ELAP ANGITOMON EKARU 2011

ARIONGIET ANGABERU A UGANDA ERUCHIKINA (UWONET)

Nguna iitanit UWONET: Ebuku a uganda ngolo emam atyakatiakat ngitunga anguna ka-araakau ekile kori aberu.

Nguna elosikinit UWONET akitiya: Aruchokin ngiticisio a ngimembai ka a ngitunga kori angariongeta angunace dang alotooma akitiya ka-arucokina, adukun apedori, acunanakin ngiboro ngulu kitiyaet, akimima nguna atubun akitiya ka erworu anguna ka-arimunia ariyanu alokiding ngikiliok ka ngaberu alo Uganda.

Epite ngolo kitiyaet ngolo isingarenit UWONET.

1. Erworu nguna itopoloorito ariyanu
2. Akitiya ka-arucokina
3. Atingit kori akiuririt ngakiro ejok
4. Akitogogong ngariongeta ka adukun apedori ngina kitiyaet

NGUNA EPOLOK NOOI.

- Akereru ngina eriyen
- Akitiya nguna iitana.
- Ainakina akitiya emam pa ikireikinitai kori pa ikitacitae akitiya.
Akiting etic ikwa ngolokon ka abongokin nguna ikingisio anguna angun.(accountability)
Aksileereunit etic tomam akiwait ngakiro ngace.
- Erworu nguna akire.
- Akerit akuj.
- Atingit ngitunga ka-ariyanu.

NGUNA EYIA TOOMA

Akitalakaret.....	1
Akiroit Ngina Esysaunan.....	2
Nyo Elosikinitere acamunet a Maputo.....	4
Acamunet a maputo ka ngikisila auganda ka ngakwapin nguna alokinga.....	6
Nyo eyiai nacamunet?.....	8
Akigiret A Ekisil Ngina Ka-Apei;.....	10
AKIGIRET ANGAARE; Alemaro ngina ka-akitaosor ngaberu.....	11
AKIGIRET ANGAUNI; Apedori ngina ka-akerito ikwa itunganan.....	12
AKIGIRET ANGAOMUON; Apedori ngina ka-akiyar, erworu kori akiwuapit nguna.akire ka akiuriarito aitunganan anawasya.....	12
AKIGIRET ANGAKAN; Alemaro angakitiyanakinet anguna ewan.....	12
AKIGIRET ANGAKANIKAPEI; Arukit ikwa ekile ka aberu (apudokin/a).....	12
AKIGIRET ANGAKANIKAPEI; Aesikin, atyaka ka akikisaro ngina ka-apudokina	12
AKIGIRET ANGAKANIKAUN; Apatanu ngina ka adolokin ngikisila kori ekot ka akiuriarito eriyane alokingaren ngikisila.....	13
AKIGIRET ANGAKANIKOOMUON; Apedori ngina ka-ayiakau tooma neni ey-eere epite ngolo ipukaere akwap ka nguna emaasi kitiyae.....	13
AKIGIRET ANGATOMON; Apedori ngina kiitanet ekisil.....	13
AKIGIRET ANGATOMON KAAPEI; Akiuriarito angaberu alojiisyo angatomian.	14
AKIGIRET ANGATOMON ANGAARE; Apedori ngina losyet akisyom ka akitatamo.....	14
AKIGIRET ANGATOMON ANGAUNI; Ngapedorosyo nguna ka-amucurusoonu ka arukit ka nguluce ngina ajokan.....	15
AKIGIRET ANGATOMON ANGAOMUON; Ngapedorosyo nguna etapito angaleu ka awur.....	15
AKIGIRET ANGATOMON ANGAKAN; Apedori ngina ka-ariamunit akimuj ngina itemokino.....	16
AKIGIRET ANGATOMON ANGAKANIKAPEI; Apedori ayaikau nakais nguna itemokino. (Nguna lolom).....	16

AKIGIRET ANGATOMON ANGAKANIKAARE; Apedori akiitan ngitalio ngulu ajuu.....	16
AKIGIRET ANGATOMON ANGAKANIKAUNI; Apedori ngina kibooyet aneni es eg.....	17
AKIGIRET ANGATOMON ANGAKANIKOOMUON; Apedori akiitan akitopoloo ka-akwap ngina ruba.....	17
AKIGIRET ANAGATOMONIAARE; Ngapedorosyo a ngakaapukui	17
AKIGIRET ANAGTOMONIARE KA APE; Apedori akirum ngiboro.....	18
AKIGIRET ANGATOMONIARE-ANGAARE; Akiuriario angakimak.....	18
AKIGIRET ANGATOMONIARE-ANGAUNI; Akiuriario angaberu anguna egwalito.....	18
AKIGIRET ANGATOMONIARE-ANGAOMUON; Akiuriario angaberu anguna iumiyarito ngatameta.....	18
AKIGIRET ANGATOMONIARE-ANGAKAN; Nguna kitiya asubakinia aronis.....	18
AKIGIRET ANGATOMONIARE-ANGAKANIKAPEI; Akisiyookin ka akimaniman	19
AKIGIRET ANGATOMONIARE ANGAKANIKAARE; Akipunjao angapedorosyo nangajep ngina epupete ngitunga.....	19
AKIGIRET ANGATOMONIARE-ANAGKANIKAUNI; Akicemakin etheej, acamakin ka akitoraun ekisil.....	19
AKIGIRET ANGATOMONIARE-ANGAKANIKOOMUON; Ngirwa ngulu ageunere akisitiya acamunet.....	19
AKIGIRET ANGATOMONIUNI; Akiloconokin ka aripianakin nabo.....	19
AKIGIRET ANGATOMONIUNIKA KA APEI; Apolou ngina eyiakar acamunet atokana.....	20

Akitalakaret

Italakarit kire UWONET itunganan ngini arai inges ayeni nooi nguna angakiro anguna eyakasi lokitaabo lo (consultant) anguna abunio kiwuaakinia aosou keng nakitemonokin ekitaabo lo ka ecamit akitalakar ariongiet ngina enyaritai Coalition on Violence Against Women Kenya (COVAW), ka ngina enyaritai Solidarity for African Women's Rights (SOAWR), nguna arai ikes esyaunete akitolomun ekitaabo lo ka-acamunet itopatanitai.

Elosi alakara kosi ngina akire nariongiet ngina NFPA Uganda ngina abu kigangak akitiyauno a-ekitaabo alo itapatanitai torai anapurogram angakanikaare angina ka-apukan a Uganda ka NFPA (government of Uganda and NFPA's 7th program)

AKIROIT NGINA ESYAUNAN

Erai ariongiet angaberu a Uganda erucokina (UWONET) ariongiet ngina irworo ka ilipanari anguna angariongieta angaberu ka ngitunga ngulu itiyaete ka-akec alo Uganda, ngina itiyai alotooma Uganda. Ngimembai a UWONET erai ngariongeta angaberu ka ngitunga ngulu itiyaete ka-akec make alo Uganda ka erai ariongiet ngina atalojokotau ngina igiritai ka eyakar apis keng ngina apolon Kampala-Uganda.

Acamunet ngina aponi kiwuaakinai nabaruwa ngina ikongito ngakwapin angikirionok daadang ngina angapedoriosio angitunga, nooi ngaberu anakwap angikirionok (Africa) ngina enyaritae Acamunet ngina alo Maputo (Maputo protocol), ngina ageunio akisitiya elap angitomon ka-ipei (Novemver) ekaru ngalipio ngaarei ka ngikan (2005) inges iikinit ngapedorosyo daadang naberu, tari ayiakau tooma lopite ngolo kipukaet ikwap, arukit ka ngitunga ka akipuk eriyane kaapei ka ngikiliok, tari apolokin angaleu kec ngina ikamuna nguna ka-aur, ka ajongore kori alemar akitub ngabru. Ikwa pei elimoritor ekiro keng, ayeunio acamunet na alo Mputo ngakwapin daadang angikirionok imorikina alopite angolo ka-akikongokin naburuwa acamakin ngapedorosyo angitunga.

Elosikinit acamunet a Maputo etic angaberu alotooma akiuriar nguna itopolooritai kori ecamakinit kwap ngina angikirionok nguna eyiakasi lokisil ngolo ka-ariyanu, ekisil, akilajaara, akerito, atingito ka-akajokon, akimorikina ka ekipukae ngolo ajokan ngolo erai ngitunga ngilopeyek eseunete, ka-apei ka acamun atemar eyai ngaberu dang etic ngolo iitana kitiyata alotooma akitopol akwap.

Acamunet na inges nooi erai akigangakinet ngina apolon ngina erai ngina elosikinit ayaun kori akiwuaakin ngapedorosyo angaberu tooma nakwap angikirionok anakitopoloorit ariyanu angikiliok ka ngaberu. Elimorit kire epite ngolo eraakatar ngapedorosyo angitunga nguna ecamakinit akwap daadang, nguna ngepedor akitiak ka epite ngolo eraakatar ngapedoriosio angaberu nguna ecamakinito ngakwapin daadang nguna ngepedori apeipedori bon ayakaun emam nginace ikwa iikinitere alotooma ngabaruwai anakwapin adaadang nguna angapedorosyo angitunga nooi nguna yenen ikwa alimoret angapedorosyo

angitunga ngakwapin daadang, acamunet angakwapin ngina angapedorosyo angitunga nguna ka-akipuka ka nguna eyakatari nginitungan anakibois, kerai ikakwang kori ikirionon, isilamu kori ikiristayot, acamunet angakwapin ngina angapedorosyo angitunga nguna ka-amucurusoону, nguna ka-arukit ka-apei ka ngitunga nguluca ka nguna ka-atupit ngitalio kec, acamunet angakwapin ngina ka-alemar ngikabilae daadang ngulu itaosere ngaberu ka acamunet ace ngina angakwapin angikirionok ngina angapedorosyo ka-apei ka nguna ka-angaleu ka eboyos a-ikoku ngolo ajokan ka ngacamunet ngunace dang nguna angakwapin.

Acamunet na ngina itopatinitai ngina ikongokinito ngakwapin angikirionok nabaruwa ngina angapedorosyo angitunga inges eyaksi nguna daadang etapito ngapedorosyo angitunga anacamunet ituwuruwanitai ka erai neni epedorere atipei ariamunia nguna etapito ngapedorosyo angaberu. Einakinit dang ekabila ka-acamunet ana itopatinitai ana arucokinet kiding acamunet na ka ngikisil angakwapin angunace ngulu igangakinito ngapedorosyo angaberu ka ecamitere akituruwunio ka akituwuruwania nguna iwuaakinit acamunet na atemar kitiyakinai kaakisitiya angajep ngina epatana ngitunga asyomun.

Rita Aciro Lakor

Akapolon a UWONET

NYO ELOSIKINITERE ACAMUNET A MAPUTO

Iwuapakinitae epite ngolo aripunere atemar ngapedorosyo angaberu ikesi jwijwi ejamuwaritae alowae angolo angapedorosyo angitunga, aponi tolemunai acamunet ngina etapit ngapedorosyo angaberu anabaruwa angina ikongito ngakwapin angikirionok daadang ngina angapedorosyo angitunga ngina ageunio akisitiya ekaru 1981.

Abaruwa ngina ikongit akwap angikirionok ngina angapedorosyo angitunga erai ibore ngini isitiyao kan ngapedorosyo angitunga ka elemunitae nooi anguna ka-asubakinia nguna etapito akwap ngina angikirionok, ngitalio ka ngakiciketa. Emam ngiuririt ngapedorosyo nguna aitunganan aipei bon nguna ecamakinito ngakwapin, nai elimorit ngapedorosyo ka ngiticisyo angitunga adaadang. Icikakinit ca abaruwa ngina angakwapin angikitionok ngina angapedorosyo angitunga ngakwapin angikirionok daadang alemar akitaosor ngagaberu ka akiurari ngapedorosyo angaberu nguna ecamakinito ngakwapin daadang (kingolik ngakigireta 2,3 ka 18), nai emam ngelimunet ejok nguna ikamunito ngitalio anera kire eyia ngitalio ka nguna itiyaenewo nguna itengerikinito ngapedorosyo ka akilajaara angaberu. Ikwapei aripunere apalago kori adiakaret ngin anabaruwa angina angakwapin angikirionok ngina angapedorosyo angitunga, abu kiitana akitacaun acamunet ngina epedori akilocokin (akitojokun) ngakigireta nguna angapedorosyo angitunga anakwapin angikirionok kotere kito itoodiuniata nguna etakanianakinito ngaberu anakwap angikirionok. Etapatani akilocokinet na arai akigiret ngina 66 ngina icikakinit ebe kisitiyae ngacamuneta, erai kiitana kotere itojokunere nguna ecamakinit abaruwa angakwapin agikirionok anguna angapedorosyo angitunga. Nginapei aripunere atemar esubakinito jik ngaberu erai ikec itaosore ka itiyanakinio nguna epedorete akiwan itunganan, aponi toyeunai acamunet a Maputo kotere akigangakinia ka kiwuaakinia ngakiciket nguna ileerete anguna ka-akiuriaria ngapedorosyo angaberu.

Abu atukot angikarikok angakwapin angikirionok ngina ka-ariongiet angina imorikinit ngakwapin angikirionok (OAU assembly of heads of states) ngina asipokina Adisababa elap ngolo 6 ekaru 1995 (June 1995) torai akiboikinet ngina 31 tocamak akilocokino angakigiret ikwapei engitakinitor ariongiet ngina

etingit nguna angapedorosyo angitunga (African commission on human rights) kitocaunere acamunet ngina angapedorosyo angaberu anakwap angikirionok.

Apotu nu totupakin ediyediye ka asekino ka-atukot angina etingit nguna angapedorosyo angaberu nariongiet ngina etingit nguna angapedorosyo angitunga anakwap angikirionok, ngina arai etic keng akitocaun acamunet ngina angapedorosyo angaberu anabaruwa ngina ikongito ngakwapin angikirionok ngina angapedorosyo angitunga.

Alotooma ekaru 1995, apotu ngiikiikoi ngulu etemonokinere akitacaun acamunet ngina angapedorosyo angaberu togeut, erworu ngolo ewuaakinita Lome arai epei alotooma ngiikiikoi ngul ka ngiikiikoi nguluce dang ngulu ewuaakinitai kidding ekaru 1998 ka ekaru 1999 alo Banjul, Darkha ka Kigali ikwapei etupatari.

Ekaru 2001 elap a angitomon kaipei, aponi tosipokinai eikiiko angiministae ka ngitunga ngulu nooi eyente nguna angapedorosyo angitunga ngolo esyaunan Adisababa neni etolomunere abaruwa ngina aekingaren ngina ka-acamunet angapedorosyo angitunga akiyanunia nguna ayakasi tooma neni.eikiiko ngolo angiyarei ngolo angiministae ka ngitunga ngulu nooi eyenete nguna angapedorosyo angitunga inges aponi tosipokinai elap angiuni ekaru 2003 (March 2003) neni arakari nguna ka-abruwa angina aekingaren angin ikec erworoi.

Apotu ngikarikok angakwapin angikirionok kiriamakin Mputo apaki ngina a-eikiiko kec angolo esiponokinio angolo karu totubut akiwuaakin acamunet na nabaruwa ngina angakwapin angikirionok ngina angapedorosyo angitunga nooi angaberu anakwap angikirionok.

Abu acamunet na togeu akitiya ngirwa a-elap 25 elap angitomon ka-ipei ekaru 2005 (25th November 2005) kirikakis ngakwapin angikirionok ngatomon angakan (15) alotooma ngakwapin angikirionok ngatomonikan (53) akikongokin etheej. Alomari Uganda nacamunet na ngirwa a-elap 22 elap angikanikaarei ekaru 2010 (22nd July 2010) ka ekatak akitacaun kori akisileereun nguna ecamakinit acamunet.

ACAMUNET A MAPUTO KA NGIKISILA AUGANDA KA NGAKWAPIN NGUNA ALOKINGA

Apotu ngakwapin daadang tocamut ekisil ngolo ka-ariyanu angikiliok ka-apei ka ngaberu ageun nginapei ayeunere arionget ngina ka-akimorikina angakwapin adaadang (United Nations) paaran ekaru 1945. Iwuaakinitai nabaruwa ngina ikongito ngakwapin daadang.

Alimoret angapedorosyo angitunga ngina alimori ariongiet na (United Nations) ekaru 1948 inges dang eyiai ekisil ngolo ebala emam ngetiakyo ngitunga “anguna ka-araakau ekile kori aberu”. Ngacamunet angapedorosyo angitunga ngunaarei ngun nguna ageunio akisitiya ekaru 1966, nguna apotu kiwuaakis alemaro ngina ka-atiakatiakat ngitunga, kitaraut ekisil ngolo ka-ariyanu angikiliok ka-apei ka ngaberu ekisil ngolo erucokinit ngakwapin daadang nguna ikongokinito etheej nacamunet. Acamakino ngina ka-akilajaara, ariyanu alotooma akerito ka ngapedorosyo angitunga adaadang elimunitoe nabo anacamunet a Maputo.

Acamuno ngina ka-alemar ngikabilae ka-akitaosor ngaberu daadang ingesi eyait akibois ngina apolon nooi anayaun ngapedorosyo angaberu tooma nakiro nguna etapito angapedorosyo angitunga. Itacaunit acamunet apolou ka-ariyanu, epite ngolo epedorere ariamunia ka alopote angol, mere ngapedorosyo angaberu nai nguna emaasi ngakwapin kitiyata kotere eriamunere ajokis angapedorosyo angun.

Atubunet ngina 1820 ngina ka-atukot angina etingit ngakiro nguna ka-awasya anariongiet angina angakwapin anguna imorikina (UN Security council resolution) ngina ewuaakinio elap angikanikapei ekaru ngalipio ngaarei angikanikauni (June 2008) inges itogogongit nguna iwuaakinit acamunet alotooma akigiret a 11ngina etapit nguna ka-akiuriaro angaberu alojiisio angatomian. Etingit atubunet na ngakiro nguna ka-akiteper ngaberu ka ngapesur ngina epetuna ngapakio nguna ke-ejie. Eyaitai aratarat ngaberu erai atyonis ngina etapit ekisil ka akinapakina agnakwapin adaadang. Akiteper ka ngipitesio nguluce dang ngulu eratarataere ngaberu eyaitai erai ngasecisia nguna ke-ejie, ngasecisia neni angitunga kori akitiyakinet ngina ka-amunyar ngitunga. Enyarit atubunet na ngakwapin daadang nguna erai ngimembai a UN akisitakin alokot ngulu daadang itiyaete ngasecisia

ngun ka ecamakinit dang akisicianio angakwapin anguna itiyakinor aratarat ngaberu apaki ngina ke-ejie. Abaruwa ngina ka-acamunet angakwapin angikirionok ngina angapedorosyo angitunga ngina itogogongit ekisil ngolo engerit atiakiatiakat ngitunga alotooma ngakigiret ngina angaarei ka ngina angatomon angakanikauni (articles 2 and 18) inges enyarit ngakwapin daadang alemar ngipitesio daadang ngulu itaosore ngaberu ka akiuriari ngapedorosyo angaberu ikwapei elimoritere anacamuneta angakwapin adaadang. Irucakinitae alimunit nguna angun anakigiret ka-apei ka angaarei (articles 1 and 2) anguna anacanunet a Maputo ngina itacaunit ibore ngini erai akitaosor ngaberu ka alemaro ka-akitaosor ngaberu.

Ngikisila a Uganda ngulu ayeunio ekaru 1995 ikesi itocaunito nguna ka-ariyanu anakigiret angatomoniare ka-apei, atutubet angauni (article 21(3)). Atyakit ngitunga ingesi ayenanakinor ngitunga anguna kaarakau aberu kori ekile, ka erai jik ibore ngini ngitiriyarit ngitunga. Iwuaakinito ngikisila ngul etoil ngolo ka-ariyan ka alemar atyakyatyak ngitunga ka imarakinit ngikisila ngulu engerito atyakyatyak ngitunga ka itoroniyarit etal daadang ngolo engerit ngapedorosyo angitunga. Ewuaanak apukan a Uganda ngikisila ngulu itojokunete ekiboye angaberu, nai akisitiyao angikisila angul ingesi eretakis ngibukui ngice ngulu ngecamito. Akitaosor angaberu ingesi eringa eyiai ka ekibooye angaberu a Uganda inges nabo jik emunaarito ngitalio, ayait ngikiliok bon erai ikesi epolok alokalya ka ngikaru ngulu a ejie nakiboisyo ngace.

Ekisil a Uganda ngolo ka-ainanakin ngitunga daadang etinc eriyane ngolo ayeunio ekaru 2007 ingesi dang iwuaakinit nguna ecamakinit acamunet tooma nguna sek eyakasi lokisil ngol ka nguna angakwapin nguna alokinga. Itacaunit ekisil lo ibore ngini erai akitaosor ka imarakinit adio kitiyakinet, nguna etubunitoe akitiya, ekisil, atiakit, alemar alogurup, kori ayenanakinor ngina elemari ariamunun angitunga etic eriyane kori isidongi ekabila angitunga angice kwap kori etingitene angitunga alotic emam ariyanu kori einanakine ngapedorosyo ka akilajaara etupitae araakau ekile kori aberu ka ngipitesyo ngice dang. akigiret ngina angakan (article 5) alotooma acamunet inges eyatakin lokisil a Uganda ngolo ayeunio ekaru 2009 ngolo itoroniyarit akitub ngaberu (FGM) ngina iwuaakinit ngikisila ngulu iitana akitoroniyaria akitub ngaberu, akisiciania ngulu itiyaete ngun ka akiuriaria ngulu abucun anakitub angin.

Asubanakin kori akiloconokin kojokan ngina angikisila kotere akiuriaria ngapedorosyo angaberu inges dang elosi ngaren ikwa ekisil ngolo etingit nguna ka-apudokin ka atyaka. Tari kebongonokinit acamunet ngina Maputo akikeun nguna ecamakinito ngakwapin daadang anguna angapedorosyo angaberu, isileereunit jik akiitanit ngina ka-akiuriari ngaberu ka ngapesur anakwap angkirionok nooi alowae angolo angitalio.

NYO EYIAI NACAMUNET?

Etyakak acamunet ngarwa ngauni alopite alo:

Epica ngolo angiyare

Section one: Covers the basis for the elaboration of the Protocol, and makes reference to both regional and international commitment regarding women's rights.

Section two: Outlines the rights to be up held by the Protocol.

Section three: Covers implementation adoption, signing, ratification, entry into forces as well as the amendment process.

Ngapedorosyo nguna itogogongitoe ikesi epedorio akityak ngarwa ngaomuon.

1. Ngapedorosyo angitunga angulu ngerai keya (atanabelai) ka nguna ka-akipuka akwap.
2. Ngapedorosyo nguna ka-amucurusoonu, arukit ka ngitunga ka angitalio.
3. Apedori ngina kitopoloyet akwap ka akiboi ke-ekisil.
4. Ngapedorosyo nguna ikamunito awur ngidwe ka akiper.

- Akigiret a ekisil ngina ka-apei: Akitacauno angakiro anguna gogong nguna igiritae nacamunet.
- Akigiret ngina angaare: alemaro ngina ka-akitaosor ngaberu.
- Akigiret angauni: Apedori ngina ka-akerito ikwa itunganan.
- Akigiret angamuon: Apedori ngina ka-akiyiar, erworu kori akiwuapit nguna akire ka akiuriarito aitunganan anawasya.

- Akigiret angakan: Alemaro angakitiyanakinet anguna ewanete itunganan (ikwa akitub ngawat angaberu (FGM) ka nguna daadang itiyao anguna angitalyo nguna epedorete akiwuan ngawat angaberu).
- Akigiret angakanikapei: Akiruk ikwa ekile ka aberu (apudokin).
- Akigiret angakanikaare: Atyaka ka akikisaro ngina ka-apudokina.
- Akigiret nagakanikauni: Apatanu ngina ka-adolokin ngikisila kori ekot ka akiuriarito eriyane alokingaren ngikisila.
- Akigiret angakanikoomuon: Apedori ngina ka-ayiakau tooma neni eyeere epite ngolo ipukaere akwap ka nguna emaasi kitiyae.
- Akigiret angatomon: Apedori ngina kiitanet ekisil.
- Akigiret angatomon kaapei: Akiuriarito angaberu alojiisyo angatomian.
- Akigiret angatomon a-angaare: Apedori ngina losyet akisyom ka akitatamo.
- Akigiret angtomon-angauni: Ngapedorosyo nguna ka-amucurusoonu ka arukit ka nguluce ngina ajokan.
- Akigiret angatomon-angaomuon.: Ngapedorosyo nguna etapito angaleu ka awur
- Akigiret angatomon angakan: Apedori ngina ka-ariamunit akimuj ngina itemokino.
- Akigiret angatomon angakanikapei: Apedori ayakau nakais nguna itemokino. (Nguna lolom).
- Akigiret angatomon angakanikaare: Apedori akiitan ngitalio ngulu ajwaak.
- Akigiret angatomon angakanikauni: Apedori ngina kibooyet aneni eseg.
- Akigiret angatomon angakanikoomuon: Apedori akiitan akitopoloo ka-akwap ngina ruba.
- Akigiret angatomoniare: Ngapedorosyo angakaapukui.
- Akigiret angatomoniare ka apei: Apedori akirum ngiboro.
- Akigiret angatomoniare-angaare: Akiuriario angakimak.
- Akigiret angatomoniare-angauni: Akiuriario angaberu anguna egwalito.
- Akigiret angatomoniare-angaomuon: Akiuriario angaberu anguna iumiyarito ngatameta (Nguna iyalolongete).
- Nguna kitiya asubakinia aronis.

AKIGIRET A EKISIL NGINA KA-APEI; Akitacauno angakiro anguna gogong anguna igiritae nacamunet

Etingit akigiret na akitacauno ka-apolou angakiro anguna gogong anguna eyakasi nacamunet. Itacaunit acamunet ibore ngini erai akitaosor ngaberu, ngakitiyanakinet nguna epedorete akiwuan itunganan ka akipeipeit ngaberu ka ngunace dang.

AKIGIRET ANGAARE; Alemaro ngina ka-akitaosor ngaberu

Enyarit kori iitanit akigiret na ngakwapin daadang akitiya nu:

- a) Ayanyun epite ngolo kiwuaakinet ekisil ngolo ka-ariyanu alokiding ngikiliok ka ngaberu lokisila kec ngulu apolok ka nguluce dang ka acamakin akisitiyao a-ekisil alo.
- b) Ayeun ka akisiyookin ngikisila ngulu itemokino, ngulu ngecamakinito akitiya nguna epedorete akiwan ka amunaar angaleu angaberu ka isicanete ngulu itiyaete ngun.
- c) Akiwuaakinit ngakiro nguna ka-araakau aberu kori ekile etubunio nguna kitiya, eyeeo ngikisila, epite kitopoloet akwap, ngapurogramua ka ngiticisyo nguluce dang.
- d) Akitiya nguna lemaret ayenanakinor ngaberu alotooma ekisil erai kirubakinit jik eyai.
- e) Akitogogong kori akigang nguna itiyao anguna ka-alemar akitaosor ngaberu.

Ingitakinitae dang nabo ngakwapin akilocokin epite ngolo erai ngaberu ka ngikiliok torukitotor ka-apei ka epite eyakatar angitalio alotooma akitatam ka alimonokin ngitunga kotere akinyipunio ngiticisyo angitalio angulu aronok ngulu eya anera i eyaito ngikiliok epolok nai ejamunito nagaberu.

AKIGIRET ANGAUNI; Apedori ngina ka-akerito ikwa itunganan

Ecamakinit akigiret na anginaberu daadang atingito ka-akerit, apedori ngina ka-araun itunganan ngini ecamit alope, akiuriarito anakisaraunit, akiranyuno ka alopitesyo adaadang ka-akipeipeit ngaberu, nooi aratatat kori areianakin akiteper ka akisibura (akiyeny)

AKIGIRET ANGAOMUON; Apedori ngina ka-akiyar, erwori kori akiwuapit nguna akire ka akiuriarito aitunganan anawasya.

Anakigiret ana, anginaberu einakinitae apedori ngina emaikinar akekiyar tokeritetei, akirworo kori akiwuap nguna akire ka akiuriaro anawasya. Erai kecamitae atemar toriamut ngaberu ajokis ka-apedori ana, emaikina ngakwapin kitiyata nu:

- a) Ayeun ka akitogogong ngikisila ngulu ngecamakinete ngikabilae daadang ka-akipepeit ngaberu alokalya ka alongaren ebuku.
- b) Akitiya nguna iitana kotere alemaria, akiretakinia ka akikisicania ngikabilai daadang ka-akipepeit ngaberu.
- c) Aripun nguna eyaunito akipepeit ngaberu ka nguna epedorete atakanun anguna angun ka akitiya nguna elemarete laka iretakinete ngun.
- d) Akitopoloor acetate nguna a ekisil kotare alemaria nguna angitalio nguna enupito ngitunga, nguna itiyaete ngitunga ka nguna imiidikina ngitunga akiwuapit nguna ecamakinito akipepeito ngaberu.
- e) Kisicana ngulu itiyaete aronis naberu ka akiwuaakin ngapuroguramia nguna imukeere ngaberu nguna etiyakinan aronis.
- f) Akiwuaakin epite ngolo riamunet ngakiro, ngakingaranakineta, akimukeo ka akibut ngaberu nguna etiyakinan aronis.
- g) Kiretakis ka kitoroniyasi agielanar ngaberu, kisicana ngulu itiyaete ngun ka kiuriasi ngaberu nguna nooi etakanianakinete ngun.
- h) Akinger akisitiyao angaberu alodakitarin akikasya aripunia ngadi pa ecamakinito ngalopeyek.
- i) Ainakin ngiboro ngulu itemokino ngulu isitiyao akisiyookinio ka akimanimania ngiticisyo ngulu ebookore tolemarere akipepeit kori aratarat ngaberu.
- j) Alemar atubonokin atwanare naberu nguna epotiyete ka nguna itanakete anakwapin anguna eringa atubonokin ngitunga atwanare eyiai.
- k) Ayanyun ebe eriamunito ngaberu ka ngikiliok ngapedorosyo nguna eriyen alotooma acamakino akiboi anakwap ka-ace ikwa itunganan ngini esuruno anakwap kec, epite ngolo eyanyunere erai kiitanit ngun ka akiuriaro kaapei ka ariamunun akingarakinet ikwapei ecamakinito ekisil angakwapin adaadang ngolo etapit nguna angitunga angulu esuroro anakwap kec nakwap ace.

AKIGIRET ANGAKAN; Alemaro angakitiyanakinet anguna ewanete itunganan

Anakigiret ana, ngecamakinete ka itoriniyarete ngakwapin daadang nguna daadang itiyaeneo nguna epedorete akiwan itunganan nguna emunaarito ngapedorosyo angaberu ka igecarito aneni anguna ecamakinit akwap daadang.

Enyaritae ngakwapin daadang akitaanyikin ngitunga nguna daadang aronok nguna itiyaeneo nguna epedorete akiwan itunganan, ayeun ka akiwuaakin ngikisila ngulu ngecamakinete ngipitesyo daadang ngulu kaakitub ngaberu ka nguluce dang ngulu aronok, ainakin akigangakinet ngina-lousiest lokisila, akisirworuono ka ngina ka akimukeo neni angulu abucun anaronis angina etiyakinan ikesi; ka akiuriar ngabeu nguna enaitae akitiyanakin ngikabilae ka aronis daadang.

AKIGIRET ANGAKANIKAPEI; Arukit ikwa ekile ka aberu (apudokin/a)

Einakinit akigiret na ngikiliok ka-apei ka ngaberu ngapedorosyo nguna eriyen alotooma apudokina. litanitae ngakwapin ayeun ngikisila ngulu ecamakinito apudokin ngina ecamuna ngilopeyek daadang ka torai ngikaru kaaberu 18. Iwuriaritai ngapedorosyo angaberu anguna eyiakasi napudokina ngina eyia ngakainon. Emaikina apudokina kigiritetei nabaruwa ikwapei iitanitere alokisila. Einakinitae aberu ka ekile ngapedorosyo nguna eriyen aseun ekabila a ekiitanu kori ka-apudokin ngina ecamito ikesi ka neni ecamitotor ikesi apudokinor. Eyakar aberu apedori arubakin isitiyae ekiro keng ka akilocokin kori akigiraro nakwap alokile keng,. Einakinitae ikesi daadang ngapedorosyo nguna eriyen aseun akwap ngina erai kimararai kori kigirarai ngidwe kec.

Einakinit nabo akigiret na ikesi daadang etic eriyane akiuriarit nguna a ekal kec, akiuriar ka akitosyom ngidwe kec ka ecamakinitae aberu apedori ariamun ngikeeboro bon ka apolokin ikesi emamu akurianu.

AKIGIRET ANGAKANIKAPEI; Aesikin, atyaka ka akikisaro ngina ka-apudokina.

Einakinitae ngikiliok ka ngaberu daadang apedori ngina eriyen akiitan aesikin, atyaka kori akikisaro kaapudokina ngina ecamakini ekot ka anikitiyakin ngun, ikesi daadang eyiakatar apedori ka erai etic kec daadang akitere ngidwe ka apedori ngina tyaket ngiboro ngulu ariamunete ikesi apaki ngina apudokinar eriyane.

AKIGIRET ANGAKANIKAUN; Apatanu ngina ka adolokin ngikisila kori ekot ka akiuriarito eriyane alokingaren ngikisila

Ecamakinit ebe eriyen ngikiliok ka ngaberu alokingaren ngikisila ka eyaukaunotor apedor ngina eriyen ngina kaakiwuririto ka ajokis ngina angikisila. Anakitiya ngun, emaikina ngakwapin toanyut ebe: eriamunito ngaberu ngakijaanakineta nguna angikisila ka alokot ka ngakiganakineta nguna iwauakinetae kotere ngaberu eriamuniata akingarakino alowae angolo angikisila ka a-ekot kapei ka akiwuaakin ngaduketa nguna syomet nguna itemokino kotere itatamere ngaberu nguna ngapedorosyo angaberu.

litanit nabo dang inakinae ngariongeta nguna iwuaanakineta ngikisila ngiboro ngulu iitana kotere akiwuaakinia nguna ebasi ngikisila nangajep ngina epupete ngitunga ejok ka akiwuaakin ariyanu ngina angikiliok ka nagberu ka toweikinitetei ngaberu dang eriyane anariongiet angikatubok ngakiro ka angina iwuaanakini ngikisila. litanit nabo dang akigiret na kilocokinoi ngikisila ngulu itaosisikinito ngaberu kotere itopoloorere ka iwuriarere ngapedorosyo angaberu.

AKIGIRET ANGAKANIKOOMUON; Apedori ngina ka-ayiakau tooma neni eyeere epite ngolo ipukaere akwap ka nguna emaasi kitiyae

luriarit akigiret na apedori angaberu ngina ka-ayiakau tooma lopite ngolo ka aseon ka neni eyeere nguna kitiya alotooma ekipukae akwap. litanit ngakwapin aanyunit ebe eyiakasi ka eweikinitae ngaberu dang eriyane alotooma ngadoketa daadang nguna eyeere nguna kitiya.

AKIGIRET ANGATOMON; Apedori ngina kiitanet ekisil

Eyiakatar ngaberu apedori ngina kibooyet ke-ekisil ka apedori ngina ka-ayiakau nakitopoloor ka akiuwuriarit ekisil ka ebe iitana ngakwapin akiwuaakinit ngaberu tooma napuroguramua nguna ka akitatam nguna a ekisil ka epite ngolo elemarere egurigur, akitopol kori akiduk akwap kedaun ejie kori egurigur ka epite ngolo ka-asubakin akibois tobongo lopite ngolopei ayiakar eringa ejie ngemunaara (Rehabilitation). Einakinitae akiuriarito lotunga ngulu emotuno anakwap kec, ngulu esuruno kori ebwanguna anakwapin kec, ngulu ebongete nakwapin kec ka ngulu eyeliyelaasi ngatyokisyo nakiboisyo ngace nooi torai ngaberu.

litanitae ngakwapin nooi akinyipiun ngisilinga ngulu ebukonokinio n

akigiel ngiboro ngulu ka-ariang kori akeya kotere isitiyao ngisilinga ngul akitopolounio ka akiuriaria ngaberu.

AKIGIRET ANGATOMON KAAPEI; Akiuriarito angaberu alojiisyo angatomian

Ecamunit akigiret na atemar ngaberu kaapei ka ngapesur ikesi nooi eyiakaunun natyonis apaki ngina angijiisyo ka ingitakinit ngakwapin akiuriarit ngitunga ngulu ngerai ariang, ngaberu nguna iwuarito akibois ankwap ka ace, ngitunga ngulu ebwaguna anakwapin kec, ngulu ebongete nakwapin kec, ngulu eyeliyelaaya ejie nakiboisyo ngace alokabilae kaaronis adaadang. Eyait aronis ngin erai ngasecisya nguna itiyakinio lotunga apaki ngina a-ejie ka ebala emaikina ngulu itiyaete ngun kisitakina alokisila alokot angolo etingit nguna angasecisya angun. Emaikina apukan toanyunete atemar emamu ikoku elomarit lojie ngol nooi ngapesur nguna ngedeparito ngikaru 18, ka ebe emamu ikoku itolomaritae keya.

AKIGIRET ANGTOMON ANGAARE; Apedori ngina losyet akisyom ka akitatamo

Enyarit akigiret na ngakwapin alemun epite ngolo itemokino alemaria ngipitesyo daadang ngulu itaosikinitere ngaberu ka ainakin ikesi dang apaki ngina losyet akisyom ka akitatamo ikwa einakinitere ngikiliok.

Einakinit akiuriarito a ikoku angini pese alopitesyo adaadang angulu ka-aratarat ikwa ariaanakin akiteper ka iitanit kisitakinai ngulu daadang itiyaete ngun.

Ariamun akingarakino ikwa akisirworiuno ka akimukeuno inges dang einakinit akigiret na ngaberu nguna eniporitae aratarat.

Ikwanginapei-kongin, iitanit kiwuaakinae akitatam ngunaetapito araakau ekile kori aberu ka nguna angapedorosyo angitunga tooma nguna itatamio alosukulo anadokete adaadang tari anakitatam ngimalimo tolemariteti akitojokiyarit epei kabila bon angitunga ikwa ngikiliok bon alokitaaboi angulu itatamere, alotooma nguna itatamio, ka ngariongeta nguna angiyemuto ikwa

ngabaruwai, ngarediyoi ka ngatiibiyo nguna erai ikec elemunito atyakatyakat ngikiliok ka ngaberu. Akitosyom ka akitatam ngaberu anadoketa adaadang nooi torai nooi nguna ikote nguna angidakitarin, angakompiutae ka akitolomar ngapesur losukul ka torubakis esyomete tari nangetakinet anadoketa adaadang kaapei ka nguna aesikinete esukul ngirikakina ikesi dang ecamakinitae.

AKIGIRET ANGATOMON ANGAUNI; Ngapedorosyo nguna ka-amucurusoonu ka arukit ka nguluce ngina ajokan.

litanit akigiret na apukan inak ngaberu etic eriyane ikwa ngikiliok. Akitopoloorit nguna ka ainanakino etic eriyane, apedori ngina riamununuyet etacit ngolo eriyana ka ariamunun eriyane ka ngikiliok ngiboro ngulu emaikina itunganan toriamununuye alotic angolo ikuaan apolou keng ka kileere epite ngolo einanakinere ngitunga etic, itopoloonore ka elakere. Einakinitae nabo dang ngaberu apedori aseun ekabila a etic angolo ecamito ikesi ka akiuriarito anakisitayao nooi ngulu einakinito ikesi etic todit bo etacit.

litanitae dang nabo ngakwapin kitopolooosi ka kigangakis etic ka amucurusoonu angaberu ngina emamu ngikisila iwuriarito anakiwuaakin ngipitesyo ngulu iwuriaritere ka ngolo ka-akibut erai keriamut atyonis.

Atubun ngikaru ngulu emaikina toyiakar itunganan kotere akitiyaa ka akinger akisitayao angidwe angulu edisyak ingesi dang ikeunit akigiret na ka akisican ngulu isitiyaete ngidwe ngulu cicik nooi ikoku-pese. Acamun ebe epol kori iitana kire etic angaberu dang alore, ainanakin apaki ngina kiyengunet alotic ngina itemokino apaki ngina edolio akidoun ka akisitaya ngikisila koocur lokiliok ka naberu eriyane.

Ilekinit ngikauriak ebe erai etic kec akitopoloun ngidwe kec ka akiuriririt ikesi anakisitayao ka akiuririt ngaberu anakisitayao alimonoria ngiboro ngulu gielanara ka aramanakino lopikai elerete.

AKIGIRET ANGATOMON ANGAOMUON; Ngapedorosyo nguna etapito angaleu ka awur.

luririt akigiret na apedori angaberu akiting nguna ka aur kec, aseun erai kecamit ariamun ngidwe kori kemamu, ekimari angidwe angulu emaikina auruun, ngikaru ngulu emaikina akiya eroko ngeriamuna ikoku ice (alatanakin ngidwe idoo) ka epite ngolo kiretakinet apoti. Ecamakinit dang ngaberu akiuriara make ka akiuriaro alodekesyo angulu ikobasi anakitepa kaapei ka edeke lodiim (HIV/

AIDS). Ecipunit acamunet apedori angaberu ayenut epite eyakar angaleu kec ka ngolo eyiakari ekile keng/kec ka apedori ngina ka-akitatamo epite ngolo kiuriaret akirunyuruny ngidwe.

Emaikina ngakwapin inakinito ngaberu apedori ngina kaangaleu anainanakin amukian alodakitar ngina epatana ariamun ka epedorete ikesi akitac ka kitogogongo akimukeo angakapotioke ka ainanakin ikesi animus ngina ajokan ngina iitanito ngawat kec ngirwa ngulu epotiyoto ka itanakyata.

litaniit nabo akiuriaro angapedorosyo angaberu nguna ka aur anacamakin alemaro ka akook angina eriamuni aberu anguna ereikinere akiteper, kiteperio iyenet ka erai kesuroki apot ngina akeekiyar ka ngina a ikoku angini eyiai nakook.

AKIGIRET ANGATOMON ANGAKAN; Apedori ngina ka-ariamunit akimuj ngina itemokino

Erai etic ka-apukan aanyunit atemar eriamunito ngaberu akimuj ngina ajokan ka itemokino. litanitae apukan ainakin ngaberu ngakipi nguna asegak, neni riamunet ibore ngini kipoet alokal ikwa ngakito, ainakin ngalup ka epite ngolo kitaunet akimuj ngina ajokan ka akiwuaakin epite ngolo isiriamere akimuj ngin ngitunga daadang ka ngolo kingadaet ejok kotere ngedaun kori ngipira.

AKIGIRET ANGATOMON ANGAKANIKAPEI; Apedori ayaikau nakais nguna itemokino. (Nguna lolom)

luriarit akigiret na ngapedorosyo angaberu ariamun ngakais eriyane ikwa ngikiliok ka akiboi aneni ecamakina ka aneni eseg tomamu atyonis. Ani erai kecamitae ngaberu toriamut ajokis angapedorosyo anu, emaikina apukan tocamak ngaberu ayiakunor ngakais nguna itemokino tomamu atemar mati epudorit.

AKIGIRET ANGATOMON ANGAKANIKAARE; Apedori akiitan ngitalio ngulu ajuaak

Eyiakaunotor ngaberu apedori ngina kibooyet aneni eyiakasi ngitalio ngulu ajuaak ka alimun nguna emaikina kiwuapitetei alotalio. Emaikina ngakwapin kitiyata nguna itemokino kotere akitogogongio ayiakau angaberu nayeere nguna emaikina kiwuapitetei alotalio anadoketa adaadang.

AKIGIRET ANGATOMON ANGAKANIKAUNI; Apedori ngina kibooyet aneni eseg

Ecamakinit akigiret na apedori angaberu akiboi anakibois angina eseg.

Emaikina ngakwapin kiwuaakinito ngaberu tooma lopite ngolo eyeere nguna ka-akibois, etingitere ka iuriritere ngemunaar. Akimim ka akiwuakin ngikisila lopite ngolo eriamunere ngiboro ngulu kinoka ka-akilo akiyep ngikito ka emaikina ngaberu toyiakas napelokinit ngiboro ngul.

Enyarit apukan akiuriar ka akigangakin akitopoloun epite ngolo eriamununiata ngaberu ngakiro, kiwuaak epite etingitere, isitiyaere, ingadateri ka ebukonorere agasiya a ekal ka akicikakin ngitunga kiwuapito ngikisila ingadaere ka iwokitere ka ebukonorere agasiya ngina aronon.

AKIGIRET ANGATOMON ANGAKANIKOOMUON; Apedori akiitan akitopoloo ka-akwap ngina ruba

Ecamakinit akigiret na ngaberu apedori ngina kiitanet akitopoloo ka akwap ngina ruba. Angun, iitana ngakwapin atamunit atamunit ngaberu alopite angolo eyeere epite ngolo kitopoloet akwap ka anyunet ebe eyaksi ngaberu tooma nayere nguna emaikina kitiyae ka ngapurogurama nguna kitoploet akwap. Emaikina apukan kitopoloorite apedori angaberu ariamun ka apolokin ngiboro ikwa ngalup, ka ainakin ngaberu apedori ayiakar ngiboro, akideniun ngisilinga, akitatamo, ariamun aosou ka akingarakino. Emaikina nabo apukan kitiya nguna ajuaak anguna angaberu ka akiwuaakinit ikesi tooma napuroguramua nguna elemarere akuliako ka akinyipun aronis ngina ayau akimorikina angakwapin ka adio ronis daadang ngina ka-akiwuakin ngikisila ngulu emaikina kiwuapitetei anagielanar ka amucurusoonu kotere ngeinakis nabo ngaberu ngican.

AKIGIRET ANAGATOMONIAARE; Ngapedorosyo a ngakaapukui

Emaikina inakinitetei ngakaapukui ngapedorosyo kotere ngejamuwaritae, ngisurumitae ngileec ka ngetingitae alopite angolo iranyuni ikesi. Erauni akaapukut ingesi itee ka idarit ngidwe keng apaki ngina etwania ekile keng, mati ngina enegrioto ngidwe ngilopeyek ngun inges etyakere ingesi ka ngidwe. Einakinitae nabo dang akaapukut apedori apudor nabo ka ekile ngolo eseuni ingesi alope.

AKIGIRET ANAGTOMONIARE KA APE; Apedori akirum ngiboro

Eyiakaunor akaapukut apedori akirum ngiboro a ekile keng ka aropar ibooi alokai angina sek apudokinar ikec. Ani erai kepudo ingesi nabo, erubakini ingesi eyiakar apedori na erai kerai akai akeng kori kirumit inges. Ikwanginapei-kongin, eyiakaunotor ngikiliok kaapei ka ngaberu apedori akirum eriyane ngiboro angikaurei kec.

AKIGIRET ANGATOMONIARE-ANGAARE; Akiuriario angakimak

Erai etic ka apukan akiuriarit ngakimak ka ainakin ikesi nguna daadang iitanete ikesi ikwa etic ka akitatamo kicikakinite dang ebe tokeritetei ikesi ikwa ngitunga ka akiuriar ikec anronis adaadang ikwa aratarato ka akitaosor anguna angikaru kec.

AKIGIRET ANGATOMONIARE-ANGAUNI; Akiuriario angaberu anguna egwalito

litanit akigiret na apukan kiuria apedori ngana ka akerito ikwa itunganan ka akiuriarito angaberu anguna angwalak. Anakitiya ngun, emaikina apukan toanyunite atemar eriamnunito ikesi nginibore daadang iitanito ikesi kaapei ka akingaranakin ikesi ariamun etic ka akitatamo nguna ikamunito etic kaapei ka ayiakau kec tooma nayere nguna emaikina kitiyae. litanit nabo dang akiuriarito angakangwalak anakipeipeito ka aratarato ka akitaosor anguna ka-angwalu.

AKIGIRET ANGATOMONIARE-ANGAOMUON; Akiuriario angaberu anguna iumiyarito ngatameta

Ecamunit akigiret na atemar iitana akiuriarit ngaberu nguna epotiyete, nguna itanakete, nguna eyenitae, nguna erai ikec epolokinito ngikalua ka ngaberu nguna anakiboiso anguna eyesikinitae idongito kwap ka iwuarit akiuriar apedori kec atingito ikwwa ngitunga.

AKIGIRET ANGATOMONIARE-ANGAKAN; Nguna kitiya asubakinia aronis

Emaikina ngakwapin kiwuaakis nguna erai kitiyae akingarakinia ngaberu nguna abili ngapedorosyo kec ka emaikina torai ekot, ngikayaak ngikisila ngulu eyenete nguna angun ikesi etubuni ngun.

AKIGIRET ANGATOMONIARE-ANGAKANIKAPEI; Akisiyookin ka akimaniman

Anguna ka-ariamun acamakino angapedorosyo adaadang anguna iyatakinitae nacamunet, emaikina ngakwapin kisioyookis acamunet anadoket angina apolon angina ikamunit akwap daadang ka akigirenen ngiripotyo ngulu elimorito epite ngolo itiyaata ikec anakiwuaakin inges. Enyarit ngakwapin akiwuaakin ngisilinga lotic ngolo ka akisiyookin ngapedorosyo nguna eya nacamunet.

AKIGIRET ANGATOMONIARE ANGAKANIKAARE; Akipunjao angapedorosyo nangajep ngina epupete ngitunga

Ekot ngolo ka akwap angikirionok ngolo etingit nguna angapedorosyo angitunga eyiakaunor apedori ngina ka-akipunja ngapedorosyo edoli akisitiyao ka akisiyookino ka acamunet ana.

AKIGIRET ANGATOMONIARE-ANAGKANIKAUNI; Akicemakin etheej, acamakin ka akitoraun ekisil

Erubakini acamunet na engaara akicemakino etheej ka acamakino ngakwapin daadang. Ani acamakin, iwuaakinio naps a ecaaman ka arionget angakwapin angikirionok imorikina (AU)

AKIGIRET ANGATOMONIARE-ANGAKANIKOOMUON; Ngirwa ngulu ageunere akisitiya acamunet

Ageunio akisitiya acamunet na ngirwa a-elap 25 elap Angitomon aipei ekaru 2005 (25th November 2005) keris kiwuaakin abaruwa ngina angatomon-angakan (15th) ngina acamakinere naps a ecaaman ka AU. Ngakwapin nguna ecamakinete acamunet keris kegeun akisitiya, anguna kec, egeunio akisityoa akolongit ngina iwuaakiniata ikec abaruwa ngina acamakiniata ikec naps a ecaaman ka AU

AKIGIRET ANGATOMONIUNI; Akiloconokin ka aripianakin nabo

Adio kwap daadang ngina ecamit ayaar akiitanit keng atemar kilocokinoe kori toripikinae nabo acamunet epedori akitiya ngun alotooma akigirari abaruwa locaaman ka AU ngolo iyakiyari ngun nakwapin daadang alotomma ngirwa ngatonomiuni (within 30 days) nginapei eriamunia ingesi abaruwa ngin. Eripikini atukot angikarikok ngun erai kelimoki ikesi apis akitiya ngun alotooma apei kuwari (1 day) ka tocamut kori tongero ngun alotooma asyare.

Egeunio akisitiya nguna elocokin alotooma ngirwa ngatomoniuni (30 days) ngulu eriamunia ecaaman ka AU akiteyenikinet ngina ka-acamakino ka-akilocokin.

AKIGIRET ANGATOMONIUNIKA KA APEI; Apolou ngina eyiakar acamunet atokana

Emamu ngemunaarete nguna ecamakinit acamunet na ngacamakineta nguna ajuaak nguna eriamunere ngapedorosyo angaberu alotooma ngikisila ka-akwap ka ngulu angakwapin anguna alokinga.

Akiteyeninet angakwapin adaadang ngina angapedorosyo angitunga ka ngabaruwae nguna eya nguna ikamunito ngapedorosyo ngaberu

- Alimoro angapedorosyo angitunga ngakwapin daadang ,ekaru 1948
- Acamunet angakwapin adaadang ngina angapedorosyo anguna ka amucurusoonu, arukit ka nguluca ka ngitalio, ekaru 1966.
- Acamunet angakwapin ngina eseuni angina kwap erai kecamit ngina angapedorosyo anguna ka-akipuka akwap ka angitunga angulu ngerai keya.
- Acamunet angakwapin ngina angaare ngina eseuni angina kwap erai kecamit ngina angapedorosyo anguna ka-akipuka akwap ka angitunga angulu ngerai keya ngina ikamunit nguna ka-alemara ka-atubonokin ngitunga atwanare.
- Acamunet angakwapin adaadang ngina ka-alemara angipitesyo adaadang angulu itaosore ngaberu (CEDAW).
- Acamunet ngina eseuni akwap erai kecamit acamakin acamunet angakwapin adaadang ngina ka-alemara angipitesyo adaadang angulu itaosore ngaberu (CEDAW-OP).
- Alimoro ka-akiuririto angaberu ka ngidwe ngapakio anguna aronok ka alojiisyo angatomian.
- Alimoro ka-akiuririto angaberu alokabilae adaadang ka-akipeipeito.

Ngabaruwae angakwapin nguna angapedorosyo angaberu

- Abaruwa ka akwap angikirionok ngina angapedorosyo angitunga, ekaru 1981.
- Acamunet ngina ka abaruwa ka akwap angikirionok angina angapedorosyo angaberu anakwap angikirionok.
- Alimoro ka-agogongu ngina ka ariyanu ka-araakau ekile kori aberu anakwap angikirionok.
- Akiretakino ka alemaro ka akipeipeit ngaberu ka ngidwe.
- Alimoro ka-akitiji agielanar angitunga.

Ngikisila a Uganda ngulu ikamunito ngapedorosyo angaberu

- Ngikisila a Uganda ngulu ayeunio ekaru 1995
- Ayeunet a ekisil angolo ka ainanakin ngitunga etic eriyane.
- Ayeunet a ekisil angolo etapit akitub ngaberu (FGM) ngina a ekaru 2009
- Ayeunet a ekisil angolo etapit nguna a egurigur alokal ngina a ekaru 2009

Published by:

Uganda Women's Network

Plot 198 Old Kiira Road Ntinda-Kampala, Uganda

Phone: +256 414 286 539

Email: info@uwonet.or.ug

Website: <http://www.uwonet.or.ug>